

UOT 338:658

BİRBAŞA XARİCİ İNVESTİSİYALARIN CƏLB EDİLMƏSİ YOLLARI VƏ BU SAHƏDƏ DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

YƏHYAYEVA AYNURƏ YUSİF qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, dosent

ilqarosmanov1975@mail.ru

Açar sözlər: birbaşa xarici investisiya, milli iqtisadiyyat, rəqabət, innovasiya, vergi, bank, azad iqtisadi zona

Milli iqtisadiyyatın ən vacib istiqaməti, onun innovativ komponentləri əsasında dayanıqlı iqtisadi inkişafa keçiddir. Bu gün ölkənin rəqabətli texnoloji və innovativ potensialının inkişafı əsas problemlərindən biridir. Milli iqtisadiyyatın innovativ inkişafının əsas problemlərinin həlli birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsindən asılıdır. Birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi ölkənin iqtisadi siyasətinin prioritet vəzifələrindən biridir. Çünki qabaqcıl texnologiyaların, avadanlıqların və nou-haunun xaricdən ölkəyə gətirilməsini təmin etmək, bu əsasda texnoloji stukturu yeniləmək, sənaye istehsalını canlandırmaq və artırmaq baxımından bu tip investisiyalar əhəmiyyətli rola malikdir.

Birbaşa xarici investisiyaların üstünlükləri ondan ibarətdir ki, milli iqtisadiyyatda təkə texnoloji yeniliklərin tətbiqinə deyil, həm də innovativ idarəetmə üçün yeni bilik və texnologiyaların tətbiqi ilə müşayiət olunan dayanıqlı iqtisadi inkişafa imkan verir. Birbaşa xarici investisiyanın fəal cəlb edilməsi olmadan ölkənin iqtisadi inkişafını və sabit yüksək artım templərini təmin edə biləcək bir investisiya potensialı yaratmaq problemlə məsələdir. Əlverişli investisiya mühitinin formalaşması və birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi problemlərinin həlli, həmçinin ölkənin inkişafının müxtəlif iqtisadi, sosial, siyasi, infrastruktur və digər aspektləri ilə əlaqədardır.

Birbaşa xarici investisiyanın cəlb edilməsi zərurəti aşağıdakı hallarda yaranır:

- məhdud daxili investisiya mənbələri;
- öz investorlarının aşağı investisiya fəallığı;
- rəqabətli iqtisadiyyat yaratmaq və qlobal bazarlara çıxış istəyi [2].

Birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi yolları aşağıdakılardır:

- başqa bir ölkənin ərazisində tamamilə xarici bir investorun sahib olduğu bir şirkətin yaradılması; - xaricdə mövcud firmaların alınması; - güzəştlər əsasında xarici kapitalın cəlb edilməsi; - ölkənin müəyyən bölgələrinə xarici investorların fəal cəlb edilməsinə yönəlmiş sərbəst iqtisadi zonaların yaradılması; - müştərək müəssisələrin yaradılması.

Hal-hazırda inkişaf etmiş ölkələr birbaşa xarici investisiyaların əsas ixracatçısı və idxalçısıdır. Ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkə iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq, birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsində, daha doğrusu, bu investisiya axınlarından dolayı və birbaşa müsbət təsirlərin alınmasında maraqlıdır. Birbaşa xarici investisiya məhsul istehsal qabiliyyətini inkişaf etdirmək və texnologiya ötürülməsini stimullaşdırmaq baxımından ev sahibi iqtisadiyyatına daha müsbət təsir göstərir. Əksər iqtisadçılar ev sahibi ölkələr üçün birbaşa xarici investisiyaları müsbət amil kimi qiymətləndirirlər. Şübhəsiz ki, bunlar iqtisadiyyatda əlavə investisiya mənbəyinə çevrilir, əmək məhsuldarlığının və məşğulluğun artımına töhfə verir. Birbaşa xarici investisiyalar, bir qayda olaraq, sənaye kapitalını keyfiyyətcə dəyişdirir və qlobal əmək bölgüsünə inteqrasiya edə biləcək yeni biliklər, texnologiyalar, iş proseslərinin təşkil metodu ilə müşayiət olunur. Ancaq

dünya praktikasına müraciət etsək, birbaşa xarici investisiyalar qəbuledici ölkənin iqtisadi inkişafına nəinki müsbət, həm də mənfi təsir göstərə bilər. Üstəlik, bəzən bu mənfi təsir müsbəti xeyli üstələyir. Beləliklə, xarici investisiyaların mənfi təsirini ifadə etmək olar: yerli istehsalçıların çoxalması, milli istehsalın idarə edilməsinin itirilməsi, ixrac və xammal sektorunda artıq mənfəətin konsentrasiyası, sahə istehsalı idxalın əhəmiyyətli dərəcədə artmasını tələb edərsə, qəbul edən ölkənin tədiyyə balansının pisləşməsi və s.

Birbaşa xarici investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi prosesinin çoxfəaliyyətli xarakteri daxili və xarici şərtlərin xüsusiyyətləri və investisiya prosesində perspektivli imkanların qiymətləndirilməsi ilə müəyyən edilir.

Cədvəldə bir sıra ölkələrin birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsinə dair yanaşmalarının təhlili nəticələri göstərilmişdir.

Cədvəl

Xarici birbaşa investisiyaların cəlb edilməsinin stimullaşdırılması üçün alətlər [3,4]

Ölkələr	Birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsinin stimullaşdırılması alətləri
ABŞ	Vergi güzəştlərinin verilməsi, o cümlədən güzəştli bank kreditləri, innovativ qrantlar; ABŞ iqtisadiyyatına milli və xarici investisiyaların stimullaşdırılması üçün SelectUSA proqramı (xarici investorlara informasiya yardımının göstərilməsini, xarici investisiyalara qarşı inzibati maneələrin azaldılmasını nəzərdə tutur).
Almaniya	Vergi güzəştləri, vergi tətilləri, güzəştli amortizasiya sistemi, əlverişli şərtlərlə kreditlərin alınması
Böyük Britaniya	Sadələşdirilmiş gömrük və inzibati prosedurlar və güzəştli vergi dərəcələri tətbiq olunan "azad zonalar" və "sahibkarlıq zonaları" nın yaradılması; kiçik və orta şirkətlərə güzəştli şərtlərlə daşınmaz əmlakının verilməsini nəzərdə tutan Regional İnkişaf Agentlikləri tərəfindən həyata keçirilən proqramlar; xarici investorlara viza və yaşayış icazəsi almaq üçün güzəştli şərtlər.
Braziliya	Faiz və dividend şəklində gəlir vergilərinin azaldılması və ya azad edilməsi, sektoral, regional stimullar, xüsusi ixrac zonalarının yaradılması.
Cənubi Koreya	Vergi tətilləri, elmi-tədqiqat layihələri üçün nağd qrantlar, işçilərin işə qəbulu və tədrisinə maliyyə dəstəyi, müəyyən müddətə torpaq icarəsindən azad olmaq və ya onun azaldılması.
Çin	Azad iqtisadi zonaların yaradılması; birbaşa xarici investisiyalar üçün üstünlüklər: birgə müəssisələr üçün vergi güzəştləri; istehsal üçün zəruri olan xammal, material və avadanlıqları sərbəst idxal etmək hüququ; lisenziyalaşdırma prosedurlarının sadələşdirilməsi; dövlət zəmanəti; bir sıra ağır yerli ödənişlərin ləğvi
Hindistan	Birbaşa xarici investisiyalar üçün təsdiqləmə prosedurundan keçmə müddətinin sadələşdirilməsi və azaldılması; birbaşa xarici investisiyaların cəlb olunmasına cavabdeh qurumların yaradılması; birbaşa xarici investisiyalar üçün üstünlüklər: vergi tətilləri, vergi güzəştləri, sürətli amortizasiyadan istifadə icazəsi.
Fransa	İnnovasiya klasterlərinin yaradılması və dəstəklənməsi, xüsusi iqtisadi zonaların - texnoparkların yaradılması, xarici investorlara dövlət xidmətləri sahəsində yardım, vergi və inzibati şərtlərlə zəmanət.
İrlandiya	Müəssisələrin gəlir vergisi, avadanlıq, torpaq, binadan istifadə, kadr hazırlığı, elmi-tədqiqat işləri, ölkədə filial açan xarici şirkətlər üçün vergi güzəştləri
Polşa	Azad iqtisadi zonalarda mənfəət və əmlak vergisindən azadolma, investisiya qrantları, yeni texnologiyaların əldə edilməsi və yaradılması ilə əlaqədar güzəştlər.
Yaponiya	Yüksək gəlirli işlə məşğul olan xarici şirkətlərə subsidiyalar; əsas vəsaitlərin (torpaq, tikililər, maşın və avadanlıqlar) alınması, habelə elmi-tədqiqat işləri üçün maliyyə proqramları; ticarət və investisiya sahəsində xidmət; vergi güzəştləri.

Bir sıra dünya ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün xüsusi agentliklərin açılması zəruridir. Onların düzgün təşkili nəinki birbaşa xarici investisiyaların ölkəyə cəlb olunmasına şərait yaradır, eyni zamanda ölkənin müsbət imicini yaratmaq, beynəlxalq səviyyədə iş mühitini formalaşdırmaq üçün vacib bir vasitə kimi çıxış edir.

İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə birbaşa xarici investisiyaların stimullaşdırılması siyasəti olduqca dəyişir. Sənayeləşmiş ölkələrdə birbaşa xarici investisiyaların stimullaşdırılması təcrübəsində maliyyə vasitələri üstünlük təşkil edir. İnkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr üçün isə maliyyə və vergi güzəştləri üstünlük təşkil edir. Ən çox istifadə olunanlar: idxal olunan istehsal avadanlıqlarına güzəştli gömrük rüsumları (bu, əksər sənaye avadanlıqlarında rüsum dərəcələrinin aşağı olması səbəbindən sənayeləşmiş ölkələrdə təsirsiz bir tədbirdir), korporativ gəlir vergisi dərəcələrinin azaldılması və vergi tətilləridir. İnkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr, birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsini stimullaşdıran dövlət siyasətini həyata keçirərkən, ilk növbədə, vergi güzəştlərindən istifadə edir.

Vergi güzəştlərinin ən çox yayılmış formaları bunlardır: - vergi tətilləri; - vergi krediti; - sürətlənmiş amortizasiya; - investisiya subsidiyaları; - dolayı vergitutmanın faydaları, xüsusən gömrük rüsumlarının dərəcəsinin azaldılması [1].

Vergi, maliyyə və təşkilati xarakterli xüsusi tədbirlər ölkədəki ümumi investisiya mühitini yaxşılaşdırmaq, həm milli iqtisadiyyatın, həm də ayrı-ayrı sahələrin və bölgələrin investisiya cəlb edilməsini gücləndirmək üçün zəruridir.

Ümumiyyətlə, birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün onun stimullaşdırılması tələb olunur ki, bunun üçün də aşağıdakı tədbirlərin görülməsi məqsədəuyğundur:

- inflyasiyanın zəiflədilməsi;
- vergi qanunvericiliyinin onun sadələşdirilməsi və istehsalın stimullaşdırılması istiqamətində nəzərdən keçirilməsi;
- əmanətlər üzrə faiz dərəcələrini artırmaqla müəssisələrin və əhəlinin investisiya ehtiyacları üçün sərbəst vəsaitlərinin səfərbər edilməsi;
- qanunla müəyyən edilmiş iflas mexanizminin işə salınması;
- uzunmüddətli investisiya qoyan banklara, yerli və xarici investitorlara vergi güzəştlərinin verilməsi;
- dünya ölkələri ilə malların, kapitalın və işçi qüvvəsinin sərbəst hərəkəti üçün ortaq bazarın formalaşması;
- güzəştlər və azad iqtisadi zonalər haqqında qanunların qəbul edilməsi;
- birbaşa xarici investisiyaların siyasi və kommersiya risklərindən sığortalanması sisteminin yaradılması və təkmilləşdirilməsi;
- milli valyutanın məzənnəsini gücləndirmək və onun konvertasiyasına nail olmaq;
- investisiya layihəsinin müxtəlif iştirakçıları arasında risklərin bölüşdürülməsinin səmərəli mexanizmini tətbiq etmək və s.

Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi milli iqtisadiyyata birbaşa xarici investisiyaların aktiv cəlb olunmasına və investisiya mühitinin sabitliyinin təmin olunmasına imkan verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Мəммədov Ə.С., Сейфуллаев İ.З. Vergi və investisiya. Bakı: Çarşıoğlu, 2013, 376 s.
2. Валдайцев С.В. и др. Инвестиции. М.: Проспект, 2008, 584 с.
3. Петрикова Е.М. Прямые иностранные инвестиции и экономический рост // Вопросы статистики. № 9, 2009, с. 14-21.
4. Юзвович Л.И., Дегтярева С.А. Инвестиции. Екатеринбург, 2016, 316 с.

РЕЗЮМЕ
ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ
И МИРОВОЙ ОПЫТ В ЭТОЙ ОБЛАСТИ

Яхьяева А.Ю.

Ключевые слова: *прямые иностранные инвестиции, национальная экономика, конкуренция, инновации, налог, банк, свободная экономическая зона*

Важнейшим направлением национальной экономики является переход к устойчивому экономическому развитию на основе ее инновационных компонентов. Сегодня развитие конкурентного технологического и инновационного потенциала страны является одной из основных проблем. Решение основных проблем инновационного развития национальной экономики напрямую зависит от привлекательности иностранных инвестиций. Привлечение прямых иностранных инвестиций является одной из приоритетных задач экономической политики страны. Поскольку такие инвестиции играют важную роль в обеспечении ввоза передовых технологий, оборудования и ноу-хау из-за рубежа, требуется модернизация технологической структуры на этой основе, возрождение и увеличение промышленного производства.

В статье раскрывается роль прямых иностранных инвестиций в экономике страны, обосновывается необходимость стимулирования прямых иностранных инвестиций, рассматривается мировой опыт в этой области.

SUMMARY
WAYS TO ATTRACT FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND
WORLD EXPERIENCE IN THIS AREA

Yahyayeva A.Y.

Key words: *foreign direct investment, national economy, competition, innovation, tax, bank, free economic zone*

The most important direction of the national economy is the transition to sustainable economic development on the basis of its innovative components. Today, the development of competitive technological and innovative potential of the country is one of the main problems. The solution of the main problems of innovative development of the national economy directly depends on the attractiveness of foreign investment. Attracting foreign direct investment is one of the priorities of the country's economic policy. Since such investments play an important role in ensuring the import of advanced technologies, equipment and know-how from abroad, the modernization of the technological structure on this basis, the revival and increase of industrial production.

The article reveals the role of foreign direct investment in the country's economy, justifies the need to stimulate foreign direct investment, examines the world experience in this area.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	08.11.2019
	Son variant	29.11.2019